

4. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

ЛОПУШАН Тетяна

канд. філол. наук, доцент, м. Умань

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ АРХЕТИПНОЇ СТРУКТУРИ АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ПОВІСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА»

Кіноповість Олександра Довженка «Зачарована Десна» – один із найінтимніших творів письменника у плані вияву глибинних пластів авторської свідомості. Насамперед позбавлений можливості вільно творити, жити серед близьких людей у рідній Україні, письменник писав твір, очевидно, не стільки для публікації, скільки для самого себе. На відміну від щоденникових записів, які були суто особистими і вже зовсім не призначалися для стороннього ока, в основу сюжету кіноповісті покладено архетипні уявлення про «золоту добу», з якими у свідомості практично кожної людини пов'язаний період дитинства. Особливо гостро постає потреба творення авторського міфу для яскравої особистості, позбавленої можливості реалізації творчого потенціалу.

Центральним у повісті є архетип Великої матері, стосовно якого дослідниця ранньої історії праслов'ян М. Гімбутас зауважує, що «з огляду на незліченну кількість зображень, які дісталися нам від доісторичної Євразії, джерелом найдавніших релігійних переживань було велике таїнство жіночої життєдайної сили творення» [Gimbutas: 119].

Таке творче і плідне начало в постаті матері Олександр Довженко акцентує реплікою-самохарактеристикою героїні: «Нічого в світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало. Коли вилізає саме з землі всяка рослиночка, ото мені радість» [Довженко: 431]. Посіяне матір'ю насамперед примножує красу, яка асоційована і закодована в розлогому описі квітучого батьківського подвір'я. Образ рідної матері письменника цією реплікою героїні пов'язується з землею, як джерелом родючості, а у більш широкому контексті з образом рідної землі, на фізичне перебування в якій накладено для автора заборону тоталітарної влади, але на психологічному рівні цей зв'язок не може розірвати ніяка сила, оскільки він є джерелом творчої енергії для письменника. Це підсвідоме бажання повернення до лона «Великої матері», яке дозволить знову припасти до живлющого джерела творчості, артикульоване Олександром Довженком у назвах кіноповістей «Земля» та «Україна в огні» через акцентування образу Матері-Батьківщини-України.

Образ батька у свідомості автора пов'язаний водночас із архетипами Персона і Тіні в структурі авторської свідомості. При цьому темна, тіньова сторона явно домінує. Вона протиставляється творчому материнському началу і закодована в епізоді з картиною, на якій зображено біблійні сцени страшного

суду, інтерпретовані в формі наївних народних міфів. Головне призначення картини – викликати страх у «лютих ворогів» матері: батька, діда і прабаби. Тіньову природу образу батька також підкреслює той факт, що його поява у тексті пов'язана зі смертю одразу чотирьох синів у родині і хворобою малого Сашка. Далі з батьком пов'язані й інші негативні асоціації: повинь, побиття матері, лайки за сінокіс із дядьком Самійлом тощо. Водночас батько виявляє прикмети архетипу Персони, коли виявляє себе як соціальна особа, рятуючи від повені односельців, надаючи Сашкові перші уроки національної самоідентифікації («Прості ми люди, синку... Хакли, ті, що хліб обробляють. Сказати би, мужики ми... Да... Ой-ой-ой... мужики, й квіт. Колись козаки, кажуть, були, а зараз тільки звання зосталось» [Довженко: 460]), привчає до селянської праці під час сінокосу. Батьківська темнота, непросвітленість пов'язана також із його образою на діда-чумака, котрий пропив родинні статки і не віддав сина навчатися грамоти.

Цікаво, що друга, «прабатьківська пара», у кіноповісті Олександра Довженка абсолютно точно описана філософінею Марією-Луїзою фон Франц, котра дійшла висновку, що, якщо індивід серйозно і досить довго боровся з проблемою анімі (або анімуса), так що він або вона більше не ототожнюється з нею частково, несвідоме знову змінює свій домінуючий характер і з'являється в новій символічній формі, що представляє Я, найпотаємніше ядро особистості. У снах жінки цей центр зазвичай персоніфікується у вигляді вищої жіночої фігури – жриці, чарівниці, матері землі або богині природи чи кохання. У випадку чоловіка він проявляється як чоловічий ініціатор і охоронець (індійський гуру), мудрий старий, дух природи тощо [Franz, von: 207-208].

Це анімичне начало виразно означене в образі прабаби, головною прикметою якої, як акцентує Олександр Довженко, є її володіння вражаючою силою прокляття, власне, відьомство: «Вона проклінала все, що попадалось їй на очі, – свиней, курей, поросят, щоб не скугикали, Пірата, щоб не гавкав і не гидив, дітей, сусідів...» [Довженко: 435]. Письменник зауважує, що Сашко лише випадково дізнається, що прабабу звали Марусиною. Таким чином підкреслюється, що вона давно вже втратила власне животворче начало архетипу Великої матері, одним із втілень якої є Божа матір, а, отже, й позбулася права зватися Марією. Втім потужне світле творче начало у ній залишається, реалізуючись через мистецтво прокльону, яку письменник називає «творчістю її палкої, темної, престарілої душі» [Довженко: 435]. Чоловічу складову хтонічної пари предків представляє дід. На відміну від батька, через підкреслену хворобливість, постійний тяжкий кашель, із котрим, здається, врешті має покинути тіло його душа, остаточно прилучивши старого до світу тіней, він наділений великим потенціалом добра, налаштований на сприйняття світу крізь сонячну його складову. Гріється на сонці, лежачи на погребській (символічний образ могили?), він єдиний грамотний у родині (важлива складова просвітленості, мудрості) Останній момент важливий як творча письменницька складова в структурі особистості Олександра Довженка.

Отже, у персонажах кіноповісті «Зачарована Десна» досить виразно прочитуються глибинні архетипні структури авторського підсвідомого, вказують

на вигоди його творчого потенціалу, що знаходить свій вихід в націєцентричності його творчості.

Література

1. Franz, von, Marie-Louise. The Process of Individuation. In Symbols, edited by C. G. Jung. URL: <https://www.scribd.com/document/369475122/292-363-Marie-Loiuse-von-Franz-The-Individuation-Process-pdf>. (дата звернення: 20.02.2023).
2. Gimbutas, Marija. The Civilization of the Goddess : The World of Old Europe. San Francisco : Harper.1991. P. 119.
3. Довженко Олександр. Кіноповісті. Оповідання. Київ : Наукова думка, 1986. 710 с.

ЛОЩИНСЬКА Наталія

канд. філол. наук, доцент, м. Київ

ЗДОБУТКИ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ СКОВОРОДІАНИ В УКРАЇНІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Давня українська література знайшла найяскравіше представлення у творах великого мислителя, проникливого лірика, знавця людських душ, українського Діогена Григорія Сковороди. Бібліографічна сквородіана – наукова реєстрація всіх наявних публікацій літературних і мистецьких творів Сковороди та літератури про нього – становить цікаву сторінку в історії української культури. У доповіді зроблено дослідження історико-бібліографічної сквородіани в Україні за роки незалежності (1991-2021 рр.) з використанням новітніх теоретико-методологічних принципів, що є одним з актуальних завдань сучасного бібліографознавства. Новітнє розуміння сутності сучасного цивілізаційного етапу знайшло своє відображення у «Великому проєкті «Григорій Сковорода – 300». Він започаткований у 2002 р. фахівцями навчальних, наукових бізнесових установ разом з представниками владних структур. «Практична реалізація великого проєкту – в досягненні мети: в органічній взаємоув'язці з іншими проєктами країни послідовно і результативно сприяти розбудові незалежної України» [Концепція: 7]. *Два століття сквородіани: бібліографічний довідник. Уклад. Л. Ушкалов. Харків, 2002. 525 с.* Л. Ушкалов відомий як один із найвизначніших сквородинознавців. Він присвятив цій темі більшу частину свого життя. Пропонований довідник має на меті зафіксувати найповажніші видання Сковороди та праці про нього, що з'явилися не тільки в Україні, а й у цілому світі. *Григорій Сковорода. Твори: у 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994.* Двотомне видання творів Сковороди в серії «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства» містить короткий бібліографічний розділ, який складається з таких частин: видання творів Г. Сковороди (20), переклади (3), література про Г. Сковороду (56). *Григорій Сковорода (1722-1794): бібліографічний покажчик. Уклад.: Г. Гамалій, В. Шевченко. Київ: Національна парламентська бібліотека України, Національний музей літератури України, 2002. 135 с.* Покажчик вміщує тільки матеріали про життя та творчу діяльність великого мислителя. Укладачі